Економічні науки. Підсекція: 16. Макроекономіка

Н.М. Салатюк

Національний університет харчових технологій

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Для здійснення ефективної природоохоронної політики в умовах ринку держава пріоритетне значення повинна надавати формуванню і удосконаленню економічного механізму природокористування.

В умовах виходу з економічної кризи важливе значення має формування і запровадження дієвих економічних інструментів раціонального природокористування, серед яких можна виділити: податки, платежі, фінансову допомогу, кредити на обмеження викидів, платні дозволи на викиди, квоти, допуски чи граничні показники рівня забруднюючого викиду, ліцензії, створення організаційно-економічних умов для інноваційного підприємництва в екології, виробництва екотехніки та екотехнологій, утилізації відходів, розвиток екологічного аудиту, становлення екологічного менеджменту тощо. Платні дозволи створюють для забруднювачів стимули для зменшення своїх викидів до рівня, нижчого від установлених меж, щоб продавати різницю між реальними і дозволеними викидами іншим забруднювачам, що знайшло своє відображення в так званій концепції «торгівлі правами на викиди».

За допомогою встановлення надбавок, доплат або знижок цін, через цінове регулювання стимулюються виробництво і споживання екологічно чистої продукції, а також забезпечуються пільгові умови для неї на ринку. Реформування сучасного ціноутворення з урахуванням екологічного фактору необхідно розпочинати з приведення нормативних витрат на охорону природних ресурсів у відповідність з цінами виробника, з урахування цих витрат при визначенні обґрунтованості підвищення цін на споживчі товари тощо. Доцільно також встановити ринкові ціни на відходи виробництва, які б враховували витрати на їх утилізацію.

Економічні санкції у вигляді штрафних платежів за понадлімітне і нераціональне використання природних ресурсів були встановлені з метою посилення відповідальності підприємств та інших природокористувачів за порушення діючих норм і правил використання природних ресурсів. Але розмір існуючих штрафів не достатній, адже він повинен забезпечувати умови, за яких порушення стає невигідним з точки зору госпрозрахункових інтересів природокористувача. Як правило, штрафні платежі встановлюються в кратному розмірі щодо нормативних показників плати або щодо величини недоодержаного прибутку.

Платежі за забруднення є традиційним елементом управління якістю навколишнього середовища та націлені здебільшого на відшкодування, збитків, уже завданих екосистемам. При такій орієнтації на першому плані є відшкодування уже заподіяної шкоди, але втрачається регулююча роль такого платежу. Необхідним є регулювання не тільки самого відшкодування, а й причин формування (виникнення) шкоди.

Доцільно змінити порядок стягнення екологічного податку, а саме: а) нараховувати суму податку не з собівартості екологічно деструктивної продукції (тобто не включати її до ціни і не перекладати на споживача), а з прибутку товаровиробника, і в такий спосіб економічно стимулювати його до екологічно конструктивних змін у технології виробництва, а відтак — і до скорочення забруднення навколишнього середовища; б) закласти в основу розрахунків екологічного податку принцип залежності від середніх граничних витрат товаровиробників на зменшення забруднення; в) запровадити коефіцієнти коригування суми екологічного податку залежно від зростання або зниження концентрації токсичних речовин в оподатковуваній продукції, тобто встановити прогресивне або регресивне екологічне оподаткування. Завдяки запропонованим заходам можна очікувати підвищення ефективності цього інструменту як стимулятора обмеження виробництва і споживання екологічно небезпечної або ресурсомісткої продукції.

Зважаючи на незадовільний фінансовий стан екологічного регулювання в

Україні та хронічну нестачу державних інвестицій, доцільно було б змінити адресність надходження екологічного податку, тобто спрямовувати ці кошти не до бюджету, а на рахунки позабюджетних фондів охорони природи як це прийнято в інших країнах. Адже при стягненні екологічного податку до бюджету та існуючій системі розподілу державних коштів — екологічний податок в Україні має яскраво виражений фіскальний характер і спрямований головним чином на поповнення бюджетних коштів, по суті, за рахунок експлуатації та забруднення природного середовища. Така ситуація аж ніяк не може бути задовільною, бо бюджетні доходи від природокористування широко застосовуються для виправлення інших перекосів у економіці і тільки за залишковим принципом - на природоохоронні цілі.

Тому вкрай необхідним є одночасна зміна й адресності зворотного фінансування зібраних коштів — товаровиробникам-забруднювачам для підтримки конкретних екологічних програм (таких, що сприятимуть, наприклад, скороченню вмісту токсичних речовин в екологічно «брудній» продукції, за яку саме товаровиробник і мусив платити екологічний податок). Пропонована цільова спрямованість зворотного надходження коштів від екологічного податку через позабюджетні фонди охорони природи дозволяє також нагромаджувати потрібні фінансові ресурси на місцевому рівні та інвестувати дохід від екологічного податку в субсидування чи кредитування природоохоронних заходів безпосередньо для підприємств-товаровиробників тієї самої галузі.

Завдяки запропонованому механізму перерозподілу коштів від екологічного податку утворюються фінансові потоки так званих повторних інвестицій доходів, які в інших країнах є ефективними.

Отже, економічний механізм регулювання раціонального використання екоресурсів в Україні ґрунтується на концепції платності природокористування, охоплює систему економічних інструментів, спрямованих на акумулювання матеріальних ресурсів для реалізації природоохоронних програм та на спонукання товаровиробників до підвищення екологічності застосовуваних технологій і власної продукції.